

Nedělní úvaha (kázání) **na text knihy Jonáš** **v Lysé nad Labem, neděle Estomihí, 19.2.2023**

Soucitný Bůh a rozhněvaný prorok

Jonáš se velice rozeznil a planul hněvem. Modlil se k Hospodinu a řekl: „Ach, Hospodine, což jsem to neřikal, když jsem byl ještě ve své zemi? Proto jsem dal přednost útěku do Taršíše! Věděl jsem, že jsi Bůh milostivý a plný slitování, shovívavý a nesmírně milosrdný, že tě jímá lítost nad každým zlem. Nyní, Hospodine, vezmi si prosím můj život. Lépe abych umřel, než abych žil.“ Hospodin se však otázel: „Je dobře, že tak planeš?“ Jonáš totiž vyšel z města, usadil se na východ od něho a udělal si tam přístřešek. Seděl v jeho stínu, aby viděl, co se bude ve

Jonáš, Michelangelo (1508-1512.), Sistine Chapel, Vatican

městě dít. Hospodin Bůh nastrojil skočec, který vyrostl nad Jonášem, aby mu stínil hlavu a zbavil ho zloby. Jonáš měl ze skočce velikou radost. Příštího dne za svítání nastrojil však Bůh červa, který skočec nahlodal, takže uschl. Když pak vzešlo slunce, nastrojil Bůh žhavý východní vítr a slunce bodalo Jonáše do hlavy, až úplně zemdlel a přál si umřít. Řekl: „Lépe abych umřel, než abych žil.“ Bůh se však Jonáše otázel: „Je dobře, že pro ten skočec tak planeš?“ Odpověděl: „Je to dobře. Planu hněvem až k smrti.“ Hospodin řekl: „Tobě je líto skočce, s kterým jsi neměl žádnou práci, jemuž jsi nedal vzrůst; přes noc vyrostl, přes noc zašel. A mně by nemělo být líto Ninive, toho velikého města, v němž je víc než sto dvacet tisíc lidí, kteří nedovedou rozeznat pravici od levice, a v němž je i tolik dobytka?“
(Bible, Jonáš, 4. kapitola)

Vhodné je doplnit četbou mýtu o Kainovi a Ábelovi (Gn 4. kap.) a příběhu o celníku Zacheovi (L 19,01-10), či Kristovými slovy o odpuštění (Mt 18,21-22).

Navštivte webové stránky našeho sboru, stáhněte si další kázání, prohlédněte fotografie, mějte přehled o aktuálním dění v evangelickém sboru v Lysé nad Labem.

www.lysa.evangnet.cz

Text starozákonní knihy Jonáš je malou velkou knihou o Božím odpuštění. Všichni v ní dostávají novou šanci. Jonáš, který se Bohu vzpírá, skončí doslova na dně, v břiše velryby na dně mořském, aby nastal restart jeho života i prorockého pověření. Dostane druhou šanci a přece jen se stane kritikem civilizované a bohaté společnosti ninivské. Novou šanci ale dostanou i ninivští Asyřané, kteří dokáží během velmi krátké (40 dní) doby kriticky reflektovat násilnou politiku své vlasti, doslova „*se odvrátí od zlé cesty a od násilí, které jim lpí na rukou*“.

Text starozákonní knihy Jonáš je ale také knihou o Jonášovi a jeho neschopnosti odpustit. V kontextu vyprávěného příběhu nás samozřejmě napadá, proč zrovna on reptá. Sám se přece vzpouzel, Boha ignoroval, prchal před jeho slovem (Jon 1 a 2. kap). Také jemu bylo odpuštěno, takřikajíc se znovu narodil a stal se horlivým věřícím, prorokem soudu a pokání. Když však bylo na základě jeho působení odpuštěno i ninivským, *Jonáš se velice rozezlí a plane hněvem*.

Lidská společnost s apokalyptickými soudy a pokáním počítá (viz minulé kázání). Tato evoluční danost by nás proto měla na obrat ninivských připravit, jejich pokání by nás nemělo překvapit. Zdá se ale, že překvapilo Jonáše. A následné Boží odpuštění, změna katastrofického scénáře, absence pekla a síry, které měly Ninive pohltnit, to vše Jonáše dokonce značně rozladilo. A tady je třeba do našeho příběhu přidat kontext doby a dalších možných souvislostí. V Jonášově případě je to skutečnost, že Asyřané byli jedním z nejkrutějších národů starověku. Byli známi svou bojovností a brutální agresivitou, vyvrátili a zpusořili krom jiného severní izraelské království. Kdybychom chtěli jejich působení v dějinách starověku přirovnat k novodobým dějinám, dalo by se asyrské chování přirovnat k chování nacistického Německa za druhé světové války. Genocida, deportace a přesídlení, nadřazenost a nulová tolerance jiných etnik či náboženství. Stačilo málo a pod tlakem Asýrie padl i Jeruzalém a království judské. Epidemie v asyrském vojsku tehdy dopomohla Jeruzalému z obklíčení, nicméně tisíce uprchlíků ze severního Izraele a jejich zprávy o hrůzách asyrského útlatu, to vše byla realita, kterou Jonáš musí vřtebat. Po Asyřanech zbyla na severu prázdna a zpusořená zem, z loupeří a otrocké práce válečných zajatců vyrostla později krása a blahobyt asyrského hlavního města Ninive, kterému Jonáš prorokuje zánik. Chtít tedy po Jonášovi odpuštění je jako chtít po novodobém židovi opuštění za Treblinku a Osvětim. Máme na to právo? A má na to právo Bůh?

Náš dnešní text přestává být nyní překvapivě textem o Ninive, soudu, pokání a spravedlnosti. Stává se textem o Jonášovi. Přestává se tu hrát o život Asyřanů,

hraje se tu o život Jonášův. „Nyní, *Hospodine, vezmi si prosím můj život. Lépe abych umřel, než abych žil,*“ vyznává Jonáš a my náhle zděšeně sledujeme psychický stav Jonášův i jeho tendování k ukončení života. Náš dnešní text nám chce říci, že odpuštění je něco důležitého nejen pro ninivské pachatele ale i pro jejich židovské oběti. Je důležité pro Jonáše, který se bez něj ocitá na prahu smrti. Bůh se tu náhle ocitá v roli psychoterapeuta, který bojuje o Jonášův život. Žádné plísňení a ironie vůči Jonášovi není na místě. Dějinné okolnosti, válečná traumata a dost možná i nároky, které na Jonáše kladlo jeho pochopení Boha, to vše stojí za Jonášovým zhroucením. Nenávist jej stravuje, pocit nespravedlnosti jej ochromuje, ztrácí pocit sebeúcty, chová se apaticky, odevzdaně, vykazuje všechny známky těžké a neléčené frustrace. A lék v podobě odpuštění není Jonáš schopen přijmout.

Není bez zajímavosti, že Bůh k Jonášovi mluví velmi podobně, jako mluvil kdysi ke Kainovi. I u něj se kdysi podle zsinalé tváře a planoucího rozčilení dalo rozpoznat, že něco není v pořádku. A stejně jako u Kaina se Bůh snaží včas zakročit, zachránit situaci. Ne nadarmo se pro Jonášovo rozpoložení vžil v psychoterapii termín „Kainův syndrom“. Vzniká na základě zranění a zažívané bolesti, u Kaina na základě představy, že není milován jako jeho bratr Abel, u Jonáše jako frustrace nad absencí trestu pro Asyřany, která jej vede podobným směrem. I Jonáš se cítí, jakoby nebyl Bohem milován a brán vážně. Druhou fází Kainova syndromu je stravující hněv, agrese či agresivní představy. A jako třetí přichází morální ospravedlnění vlastního postoje. Kain má pocit, že svého bratra zbavil života spravedlivě. Podle Kaina si Ábel smrt zasloužil, neboť si uzurpoval všechnu lásku Božího otce pro sebe. Také Jonáš si přeje spravedlivý trest pro ninivské, jen není v jeho moci jej uskutečnit. Profiluje se jako klasický náboženský fanatik a myslím, že s např. odpálením atomové bomby by dlouho neváhal. Kain i Jonáš volí navíc ve svém ublížení i stejný modus komunikace s Bohem. Vůči Bohu nevystupují pokorně a provinilým výrazem, ale spíš drze a vyčítavě. Zatímco Kain Bohu odsekne, že není jeho úkolem dávat na svého bratra pozor, Jonáš vyčítá: „*Hospodine, což jsem to neřikal, když jsem byl ještě ve své zemi? Proto jsem dal přednost útěku před tebou! Věděl jsem, že tě jímá lítost nad každým zlem!*“

Jonáš si myslí, že mu jde o spravedlnost, jenže jeho chování není projevem jeho mravní zralosti, ale jeho bolesti. Hloubka Jonášova zranění je bezmezná. Chápeme, jak vzniklo, nicméně Jonáš se vposled projevuje jako narcistický manipulátor; Bůh by měl jednat dle Jonášova přání, svět by měl fungovat podle jeho představ. Jonáš je prototypem v hloubi duše nešťastného člověka, který prosazuje sám sebe, přináší mu to nepochopení a pocit nespravedlnosti. Jonáš je uvězněn v kleci vlastního ublížení a ztráty vlastní sebe-hodnoty. Klíčem k jeho

vězení je odpuštění. Ježíš vtělil svůj radikální požadavek odpuštění do mnoha podobností i do samotné modlitby Páně. Jenže byt' se modlíme „jakož i my odpouštíme našim viníkům“, odpuštění se prostě přikázat nedá. Pro Jonáše je v danou chvíli nepřijatelné, nedokáže odpustit bohatým asyrským uchvatitelům. Proto je třeba jej k odpuštění dovést a epizodou se skočcem nabízí Bůh Jonášovi poznání, že důvodem jeho hněvu není jen etická citlivost a touha pro spravedlnosti, ale také jeho vlastní ublížení. Po odebrání stínu se Jonáš chová sebevraždě, nehledá nový úkryt, *žhavý východní vítr a slunce bodá Jonáše do hlavy, až úplně zemdlí, plane hněvem, přeje si umřít a téměř umírá*. Bůh nechá věc dojít do krajnosti, aby Jonášovi ukázal, jak destruktivní mohou být jeho způsoby vztahování k ostatním lidem, jak destruktivní je nedostatek milosti. Boží psychoterapeutická práce s Jonášem dost možná v tuto chvíli končí, bohužel se nedozvíme, jaký výsledek na Jonáše měla. Boží psychoterapeutická práce s člověkem ale tímto rozhodně nekončí.

Psychologové vědí, že práce s lidmi zklamanými, zraněnými a nešťastnými, ať už se projevují jako Kain nebo jako Jonáš, že práce s takovými lidmi začíná tam, kde začíná jejich zranění. Je třeba jim vrátit pocit vlastní sebe-hodnoty, nasytit jejich zoufalou potřebu pozitivního sebe-obrazu. Je třeba s nimi jít kus cesty, naslouchat jim, neodmítat a nezavrňovat je. Tak ostatně jedná právě Bůh, když nepřestává mluvit ani k Jonášovi ani ke Kainovi. V Ježíši Kristu jde ale Bůh ještě dál. V příběhu celníka (L 19,1-10) můžeme zahlédnout, jak blízko Bůh přichází, aby pomáhal s hledáním vlastní hodnoty. Ježíšova večeře s nenáviděným kolaborantem Zacheem je obraz toho, jak moc nám Bůh pomáhá vyrovnat se pocity úzkosti, bolesti a nepřijetí. Bůh nám odpuštění nepřikazuje, on nás k odpuštění vede. Odpuštění je výsledek ozdraveného procesu, výsledek léčby vedené Božím psychoterapeutem. Odpuštění lze objevit s nalezením vlastní hodnoty v Boží náruči. A byt' v případě Zachea mnozí reptali, Zacheova proměna přinesla mnoho změn i do Zacheova okolí. Takovou sílu má odpuštění.¹

¹ To, co platí pro Jonáše, Kaina či Zachea, platí pro celé národy. Napadá mne mnoho historických paralel. Tak např. paralela německá, kde hrálo odpuštění velikou roli. Po první světové válce nebyly vítězné mocnosti odpuštění schopny a platba válečných reparací, pocity ublížení a hledání vlastní sebeúcty vešlo Německo do spirály nacistické agrese. Marshallův plán po druhé světové válce byl naštěstí poučením z předchozího a německou důstojnost hledal, místo aby jí srážel. Vzácný to okamžik lidského prozření, gesto odpuštění. V tomto kontextu se nabízí i srovnání se současným Ruskem. I ono je vedeno pocity ublížení a nepochopení, i ono si ospravedlňuje své jednání Kainovskou argumentací. I ono zřejmě prohraje. Prohrajeme však všichni, nebudeme-li Rusko jednou hledat a mluvit s ním, nezasedneme-li ke společnému stolu; největší úkol bude v tomto ležet na Ukrajině, na oběti ruské agrese. Vzájemné hledání a odpuštění má však svůj čas. Přichází po čase boje, souvisí s pokáním. Jednou takový čas určitě přijde, snad jeho příležitost žádá ze stran nepropásne.